

บทที่ 1

บทนำ (INTRODUCTION)

เศรษฐศาสตร์ มักได้รับการนิยามว่า เป็นการศึกษาเกี่ยวกับ การจัดสรร (allocation) ทรัพยากรที่หายากระหว่างการใช้ต่างๆที่แข่งขันกัน เพื่อที่จะ ผลิต (produce) สินค้าและบริการ และแนวทางที่ควรจะมีจำหน่ายจ่ายแจก (distributed) สินค้าและบริการเหล่านี้ระหว่างบุคคลทั้งหลายในสังคม เพื่อตอบสนองต่อความต้องการที่มีอยู่มากมาย โดยเชื่อกันว่าปัจจัยการผลิตที่สำคัญของสังคมพอแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ทุน ที่ดิน แรงงาน และผู้ประกอบการ ทำให้ทฤษฎีและแนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์ที่พัฒนาขึ้นมามุ่งสนใจและวิเคราะห์ห่วงเวียนอยู่รอบๆปัจจัยการผลิตทั้งสิ้น ส่วนปัจจัยการผลิตอื่นที่ไม่อาจจัดให้เข้าอยู่ในกลุ่มใด ๆ ของปัจจัยทั้งสี่นั้นก็จะถูกละเลยไม่ได้รับความเอาใจใส่อย่างน่าเสียดาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นักเศรษฐศาสตร์ส่วนใหญ่ ตั้งแต่ในสมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน มักไม่กล่าวถึงการจัดการทางด้านสถานที่ตั้งของกิจกรรมทางเศรษฐกิจเลย ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะความพลั้งเผลอหรือด้วยความตั้งใจก็ได้ ทำให้การวิเคราะห์ถึงระบบเศรษฐกิจของนักเศรษฐศาสตร์ส่วนใหญ่เป็นไปในลักษณะที่คล้ายกับว่า ระบบเศรษฐกิจนั้นๆตั้งอยู่บนจุดใดจุดหนึ่งในจักรวาล โดยสถานที่ตั้งไม่มีความสำคัญใดๆ ต่อความเจริญรุ่งเรือง ความสามารถอยู่รอด โอกาสของการขยายตัว ฯลฯ ของระบบเศรษฐกิจเลย ซึ่งถ้าเราพิจารณากันอย่างจริงจังแล้วจะเห็นได้ว่า ที่ตั้งมีความสำคัญมากเท่ากับปัจจัยการผลิตอย่างอื่นๆ ทั้งสี่อย่าง ทองเงินคนาคารถว่า ถ้ามีโรงงานผลิตเครื่องคอมพิวเตอร์โรงงานหนึ่งที่สามารถประสมประสานปัจจัย ทุน ที่ดิน แรงงาน และผู้ประกอบการ เข้าด้วยกันได้อย่างดีเลิศ แต่กลับมีสถานที่ตั้งอยู่บนยอดเขาหิมาลัย เชื่อได้ว่าทุกท่านคงจะเห็นพ้องกันว่า โรงงานผลิตเครื่องคอมพิวเตอร์ดังกล่าวนี้คงไม่อาจดำเนินการได้ (ด้วยมาตรฐานทางเศรษฐศาสตร์) ไม่ว่าจะด้วยความพยายามมากมายเพียงใดก็ตาม ดังนั้นจึงไม่น่าประหลาดใจเลยที่ ทำไมทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ที่พัฒนามาตั้งแต่อดีตจึงมักจะใช้ไม่ค่อยได้ผลในทางปฏิบัตินัก เหตุผลที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ การที่ทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์เหล่านั้นละเลยไม่ใส่ใจกับความสำคัญของที่ตั้ง ด้วยเหตุนี้ เศรษฐศาสตร์ภูมิภาค (Regional or Spatial Economics) จึงถือกำเนิด

ขึ้น โดยเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคเป็นสาขาหนึ่งของเศรษฐศาสตร์ที่ศึกษาถึงการจัดการทางด้านสถานที่ตั้งในระบบเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นประเด็นที่ไม่ได้รับความสนใจอย่างเพียงพอในเศรษฐศาสตร์สาขาอื่นๆ¹ เพราะเราต้องยอมรับว่า การเข้าใจถึงมิติทางด้านพื้นที่ของระบบเศรษฐกิจเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับนักเศรษฐศาสตร์ ถ้านักเศรษฐศาสตร์เหล่านั้นต้องการที่จะเข้าใจอย่างเต็มที่ถึงการทำงานของกลไกทางเศรษฐกิจ

อย่างไรก็ตาม ขอให้เราทำความเข้าใจกันเสียตรงนี้ก่อนว่า “ภูมิภาค” (region) ในความหมายของเราไม่ได้หมายถึง ท้องถิ่นในชนบทห่างไกล อย่างที่อาจจะเข้าใจผิดกันได้ จริงอยู่ที่คำศัพท์ “ภูมิภาค” ที่เราพบเห็นกันอยู่เป็นนิจนั้น มักมีความหมายในทำนองดังกล่าวเป็นส่วนใหญ่ ตัวอย่างที่เห็นเด่นชัดที่สุดคือ การแบ่งส่วนราชการของประเทศไทยออกเป็นส่วนกลาง กับ ส่วนภูมิภาค เป็นต้น แต่สำหรับเรา คำว่า “ภูมิภาค” หมายถึง *บริเวณทางภูมิศาสตร์หนึ่ง ๆ ที่มีปัญหาที่เรากำลังสนใจศึกษาอยู่* ดังนั้น “ภูมิภาค” ในที่นี้จึงอาจหมายถึงบริเวณทางภูมิศาสตร์ใดๆก็ได้ ขนาดเท่าใดก็ได้ อาจจะเป็นละแวกบ้านหนึ่งๆ หรือแม้แต่โลกทั้งโลก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัญหาที่เรา กำลังสนใจศึกษาอยู่ว่าคืออะไร มีอาณาเขตกว้างไกลเท่าใด นอกจากนี้ ขอให้ระลึกไว้ด้วยว่าโดยข้อเท็จจริงแล้ว ภูมิภาคหนึ่งๆไม่จำเป็นจะต้องมีขอบเขตทางภูมิศาสตร์สอดคล้องต้องตามอาณาเขตที่หน่วยงานทางการเมืองหรือรัฐบาลกำหนดเอาไว้แต่ประการใด ตัวอย่างเช่น ในการศึกษาปัญหาหมอกควันของอากาศ ขอบเขตทางภูมิศาสตร์ของภูมิภาคที่เราสนใจอยู่อาจจะเป็นเพียงเฉพาะบางส่วนของกรุงเทพฯ หรืออาจจะมีขอบเขตกว้างกว่าอาณาเขตของกรุงเทพฯ ก็ได้ แล้วแต่เราจะนิยามปัญหาหมอกควันของอากาศอย่างไร แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า ในการศึกษาปัญหาต่างๆผู้ศึกษามักต้องการข้อมูลบางประการ และการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการนิยามขอบเขตทางภูมิศาสตร์ของมวลประชากรที่เรากำลังสนใจอยู่ให้เด่นชัด ดังนั้นเพื่อความถูกต้องแม่นยำ เพื่อความสะดวกและเพื่อลดต้นทุนในการเก็บรวบรวมข้อมูล จึงมักปรากฏอยู่บ่อยๆว่า ผู้ที่ศึกษาภูมิภาคกำหนดขอบเขตที่เขา กำลังสนใจอยู่ให้สอดคล้องต้องตรงกับขอบเขตทางภูมิศาสตร์ที่กำหนดเอาไว้โดยหน่วยงานทางการเมืองหรือโดยรัฐบาล แม้ว่าจะไม่ใช่ว่าสิ่งจำเป็นหรือถูกต้องนักก็ตาม

¹ Hugh O. Nourse, *Regional Economics*, (New York: MC Graw - Hill Company, 1968), p. 1

² Edgar M. Hoover, *An Introduction to Regional Economics*, 2nd ed. (New York: Alfred A. Knopf, Inc., 1975), p.151

จะกล่าวไปแล้ว เศรษฐศาสตร์ภูมิภาคก็เป็นเพียงเศรษฐศาสตร์สาขาใหม่สาขาหนึ่งเท่านั้น โดยที่เศรษฐศาสตร์สาขานี้เพิ่งได้รับความสนใจอย่างจริงจังจริงๆ ในราวทศวรรษที่ 1940³ แต่การขยายตัวของเศรษฐศาสตร์สาขานี้กลับเป็นปรากฏการณ์ที่น่าสนใจอย่างมาก จริงอยู่ก่อนทศวรรษที่ 1940 ก็มีนักเศรษฐศาสตร์หลายท่านที่ให้ความสนใจศึกษาถึงปัญหาเกี่ยวกับสถานที่ตั้งของกิจกรรมทางเศรษฐกิจอยู่เหมือนกัน แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า การศึกษาของนักเศรษฐศาสตร์ในอดีตเหล่านั้นมักตั้งอยู่บนข้อสมมุติ (assumption) ที่ไม่ค่อยสอดคล้องกับข้อเท็จจริงนัก จึงส่งผลให้การพัฒนาเศรษฐศาสตร์สาขานี้เป็นไปด้วยความล่าช้า อีกทั้งยังหยุดชะงักอยู่เป็นเวลานาน ดังนั้นเพื่อเป็นการปูพื้นฐานให้กับนักศึกษาที่สนใจเศรษฐศาสตร์สาขานี้ เราจะย้อนกลับไปพิจารณาถึงการวิเคราะห์เกี่ยวกับสถานที่ตั้งของนักเศรษฐศาสตร์ในสมัยก่อนๆ แม้ว่าสถานการณ์จะค่อนข้างสลับซับซ้อนและไม่ค่อยแจ่มชัดนัก แต่เชื่อว่าการพิจารณาของเราจะสามารถให้คำตอบเกี่ยวกับความล่าช้าของการพัฒนาเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคได้บางส่วน

เริ่มด้วยการย้อนกลับไปถึงสมัยศตวรรษที่ 18 เมื่อแนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์ของสำนักคลาสสิกครอบงำแนวความคิดทางเศรษฐกิจในประเทศยุโรปส่วนใหญ่ ทฤษฎีและแนวความคิดต่างๆที่นักเศรษฐศาสตร์สำนักคลาสสิกเสนอขึ้นมาส่วนใหญ่ มักจะไม่กล่าวถึงคุณสมบัติทางด้านพื้นที่ของกิจกรรมทางเศรษฐกิจเลย แม้ว่านักเศรษฐศาสตร์สำนักคลาสสิกจะกล่าวถึงขั้นตอนวิวัฒนาการของกิจกรรมทางเศรษฐกิจอยู่บ้าง แต่การวิเคราะห์อย่างเป็นทางการของพวกเขามักจะอยู่ในเชิงสถิต (static) และปราศจากที่ตั้ง (spaceless) ซึ่ง Walter Isard นักภูมิศาสตร์คนสำคัญเรียกการวิเคราะห์แบบนี้ว่า ดินแดนมหัศจรรย์อันไร้ซึ่งมิติ (Wonderland of no dimensions)⁴ ประกอบเข้ากับข้อสมมุติเบื้องหลังการวิเคราะห์ที่นักเศรษฐศาสตร์สำนักนี้มักนิยมตั้งเอาไว้ว่า กิจกรรมทางเศรษฐกิจสามารถปรับสภาพแวดล้อมให้เป็นไปตามความต้องการของคนได้ ดังนั้นจึงมีผลทำให้ข้อเสนอทางเศรษฐศาสตร์ของสำนักคลาสสิกมักหลงเหยด้วยการปล่อยให้ *มือที่มองไม่เห็น* (invisible hand) ทำหน้าที่ปรับทุกอย่างให้เข้าสู่ดุลยภาพ ซึ่งก็หมายความว่าสำหรับนักเศรษฐศาสตร์สำนักคลาสสิกแล้ว ประเด็นสถานที่ตั้งของกิจการไม่ใช่ปัญหาที่น่าวิตกแต่อย่างใด เพราะถ้าสถานที่ตั้งใดๆมีปัญหาที่ไม่เหมาะสม เช่น กรณีโรงงานผลิตคอมพิวเตอร์บนยอดเขาหิมาลัย ก็จะมีมือที่มองไม่เห็นมาจัดการให้ทุก

³ Harry W. Richardson, *Regional Economics*, (London : Weidenfeld and Nicolson, 1976), p. 1

⁴ *ibid.*, p. 1

⁵ Harry W. Richardson, *Regional Economics*, (New York : Praeger Publishers, Inc., 1969), p.1

อย่างเข้าสู่ศุลกาภได้ในที่สุด แม้ว่าข้อคิดเห็นแบบนี้จะได้รับการวิพากษ์วิจารณ์และคัดค้านอย่างมาก แต่ก็น่าเสียดายที่แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ของสำนักคลาสสิกมีอิทธิพลครอบงำยุโรปในสมัยนั้นอย่างมาก อีกทั้งยังคงมีอิทธิพลต่อแนวความคิดของนักเศรษฐศาสตร์ในสมัยนี้อยู่ไม่น้อย ทำให้ประเด็นทางด้านที่ตั้งของกิจกรรมทางเศรษฐกิจไม่ได้รับความสนใจศึกษาเท่าที่ควรอยู่เป็นเวลานาน แม้ว่าต่อมานักเศรษฐศาสตร์สำนักประวัติศาสตร์เยอรมัน (German Historical School) ได้เสนอว่า การวิเคราะห์ถึงพฤติกรรมของกิจกรรมทางเศรษฐกิจควรให้สอดคล้องกับข้อเท็จจริงมากกว่านี้ ดังนั้นจึงเสนอทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ในเชิงจลน์ (dynamic) ขึ้น ซึ่งนับเป็นความก้าวหน้าอย่างหนึ่งของกรวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ แต่ก็น่าเสียดายที่นักเศรษฐศาสตร์สำนักนี้ยังคงถือว่า ปัจจัยทางด้านพื้นที่และปัจจัยด้านระยะทางไม่ค่อยมีความสำคัญต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจมากนัก และได้ละเลยไม่กล่าวถึงปัญหาทางด้านสถานที่ตั้งเลย (ยกเว้นแต่ Launhardt ซึ่งตีพิมพ์ทฤษฎีการเลือกที่ตั้งของเขาในปี ค.ศ. 1882) แต่ถึงกระนั้นก็ตาม การพิจารณาในเชิงจลน์ประกอบเข้ากับการคำนึงถึงบทบาทของเวลาตามแนวทางของสำนักประวัติศาสตร์เยอรมันนี้ ก็ช่วยให้นักเศรษฐศาสตร์สามารถวิเคราะห์ปัญหาต่างๆทางเศรษฐกิจ โดยไม่จำเป็นต้องพิจารณาถึงคุณสมบัติทางด้านพื้นที่อยู่ได้นานหลายทศวรรษทีเดียว เหตุที่เป็นเช่นนี้ได้ก็เพราะว่า สำหรับในทางปฏิบัตินั้นปัญหาทางด้านสถานที่ตั้งของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ อาจพิจารณาและหาทางแก้ไข (ในกรณีที่มีปัญหา) ได้ด้วยการใช้ทฤษฎีราคาต่างๆไป โดยที่ความได้เปรียบเสียเปรียบของที่ตั้งหนึ่งๆที่มีเหนือที่ตั้งอื่นๆ อาจจะได้รับประเมินค่าไว้ให้อยู่ในรูปของ การประหยัดในด้านเวลาของการได้รับปัจจัยการผลิตหรือการส่งมอบสินค้าและบริการ นั่นก็หมายความว่าคุณสมบัติทางด้านพื้นที่บางอย่างอาจใช้การวิเคราะห์ทางด้านคุณสมบัติของเวลาทดแทนได้

เมื่อมีการนำเอาปัจจัยด้านเวลาเข้ามาช่วยในการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ ผลก็คือการวิเคราะห์ปัญหาทางเศรษฐศาสตร์มีความสมบูรณ์มากขึ้นกว่าการวิเคราะห์ในสมัยของพวกสำนักคลาสสิก แต่ถึงกระนั้นก็ตาม นักเศรษฐศาสตร์ในสมัยนั้นก็ยอมรับอยู่เหมือนกันว่า เครื่องมือในการวิเคราะห์ที่พวกเขาถืออยู่นั้น ช่วยทำให้สามารถเข้าใจปัจจัยทางด้านพื้นที่ได้เพียงบางส่วนเท่านั้น (ส่วนที่สามารถใช้การวิเคราะห์ในรูปของปัจจัยเวลาแทนได้) แต่ยังคงมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติทางด้านพื้นที่อีกบางส่วนที่ยังคงมีคมนอยู่ อย่างไรก็ตาม นักเศรษฐศาสตร์สำนักประวัติศาสตร์เยอรมันก็แก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างง่าย ๆ ด้วยการตั้งข้อสมมุติว่า ปัจจัยที่มีใช้ทางเศรษฐศาสตร์ (non-economic factors) มีอิทธิพลต่อแบบแผนการเลือกที่ตั้งของกิจกรรมทาง

เศรษฐกิจอย่างมาก ดังนั้นในการวิเคราะห์ปัญหาที่ตั้งของกิจการ พวกเขาจะสมมุติว่าที่ตั้งของแหล่งทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งที่กำหนดมาให้ ขณะเดียวกันก็ถือว่า การพิจารณาด้านที่มีใช้ทางเศรษฐศาสตร์จะมีส่วนสำคัญในการกำหนดการตัดสินใจของกิจกรรมทางเศรษฐกิจว่าจะเลือกที่อยู่อาศัย ที่ทำงาน ที่ตั้งโรงงานผลิต ที่ตั้งร้านค้า ฯลฯ ที่ใด โดยปัจจัยทางเศรษฐศาสตร์มีส่วนอยู่น้อยมาก ความเชื่อในทำนองนี้เองที่มีส่วนทำให้การวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์สำนักนี้ มีข้อสมมุติเบื้องหลังการวิเคราะห์ที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงและไม่อาจนำไปใช้ในทางปฏิบัติได้ ตัวอย่างที่เด่นชัดอันหนึ่งคือ ในการวิเคราะห์ถึงการค้าระหว่างประเทศของสำนักนี้ได้สมมุติอย่างเป็นนัยๆ ไว้ว่า การค้าระหว่างประเทศเกิดขึ้นในโลกที่ไม่มีระยะทางหรือต้นทุนค่าขนส่งเข้ามาเกี่ยวข้องแต่อย่างใด

เหตุผลอีกประการหนึ่งที่ทำให้การศึกษาปัญหาการเลือกที่ตั้งไม่พัฒนาเท่าที่ควรก็คือ แนวทางการวิเคราะห์แบบหน่วยเพิ่ม (marginal analysis) ซึ่งมีอิทธิพลอยู่ในทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ระดับจุลภาคอยู่เป็นเวลานาน จนกระทั่งเพิ่งเมื่อราวๆทศวรรษที่ 1960 นี้เองที่แนวทางการวิเคราะห์ดังกล่าวจะเริ่มจะขาดความสำคัญลง แม้กระนั้นในเศรษฐศาสตร์บางสาขาบทบาทของการวิเคราะห์แบบหน่วยเพิ่มยังคงมีอิทธิพลอยู่อย่างสำคัญตราบจนทุกวันนี้ การวิเคราะห์แบบหน่วยเพิ่มซึ่งพัฒนาขึ้นมาโดยนักเศรษฐศาสตร์สำนักนีโอคลาสสิก (Neo-classic) นี้ไม่อาจใช้เพื่อวิเคราะห์ถึงคุณสมบัติด้านพื้นที่ได้ ตัวอย่างเช่น ในการวิเคราะห์ถึงทฤษฎีการเลือกที่ตั้ง การเคลื่อนย้ายที่ตั้งของโรงงานจะเป็นไปในลักษณะของระยะทางที่ไม่ต่อเนื่อง กล่าวคือ การเลือกที่ตั้งจะเป็นการเลือกกระหว่างจุดที่อยู่ห่างจากกันด้วยระยะทางไกลๆระยะทางหนึ่ง เช่น ตัดสินใจย้ายโรงงานไปยังที่ตั้งของผู้บริโภคหรือไปยังที่ตั้งของแหล่งวัตถุดิบ หรือไม่เคลื่อนย้ายเลย⁶ โดยจะไม่มีทางเลือกที่ตั้งอยู่บนเส้นทางซึ่งเชื่อมระหว่างแหล่งทั้งสองนี้แต่อย่างใด (ซึ่งในทางปฏิบัติที่ตั้งที่ปรากฏอยู่เสมอๆ ที่การเลือกที่ตั้งของโรงงานจำนวนมากอยู่บนเส้นทางที่เชื่อมระหว่างตลาดกับแหล่งปัจจัยการผลิต) ดังนั้นเราจึงอาจถือว่าการพัฒนาแนวทางการวิเคราะห์แบบหน่วยเพิ่มไม่มีส่วนสนับสนุนการพัฒนาวิชาเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคมากเท่าใดนัก

นอกจากนี้ จากการศึกษาที่แนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์ของสำนักคลาสสิกยังคงมีอิทธิพลต่อแนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์ในปัจจุบันอยู่น้อย ดังนั้นอิทธิพลของแนวความคิดของสำนักคลาสสิกที่เป็นปฏิปักษ์ (หรืออย่างน้อย ก็ไม่สนับสนุน) ต่อพัฒนาการของเศรษฐศาสตร์ภูมิภาค

⁶ Richardson, *Regional Economics*, 1976 ed., p. 3

โดยเฉพาะข้อสมมุติเบื้องต้นทางการวิเคราะห์ (ที่สำคัญที่สุดคือ ข้อสมมุติเกี่ยวกับการปรับตัวของราคาและค่าจ้างแรงงาน กับ การเคลื่อนย้ายปัจจัยการผลิต) จึงทำให้ดูเหมือนว่า ปัญหาของภูมิภาคที่เผชิญกันอยู่ในปัจจุบัน ไม่ใช่ปัญหาที่น่าวิตกแต่อย่างใด ทั้งนี้เนื่องจากเชื่อกันว่า ความแตกต่างของราคา คำนวณ ค่าจ้างแรงงาน และรายได้ระหว่างภูมิภาคจะไม่สามารถคงอยู่ได้นานนัก เพราะตามสมมุติฐาน (hypothesis) ของสำนักคลาสสิก ความแตกต่างดังกล่าวจะถูกขจัดออกไปจนหมดในระยะเวลา คงเหลือแต่ความแตกต่างที่เป็นผลมาจากค่าขนส่งเท่านั้น แนวทางการวิเคราะห์แบบนี้เป็นที่แพร่หลายอย่างมาก จนกระทั่งในท้ายที่สุดเกือบจะเป็นประเพณีที่เคิวท์มักจะสมมุติกันว่า คำนวณค่าขนส่งที่ปรากฏอยู่ในการวิเคราะห์ทางด้านพื้นที่ที่มีค่าเท่ากับศูนย์ ทั้งนี้เพื่อให้การวิเคราะห์แสดงถึงการแข่งขันกันระหว่างกิจการภายในระบบตลาด ซึ่งจะทำให้ราคาเท่ากันอย่างสมบูรณ์ในทุกๆ แห่งในระบบเศรษฐกิจ (ซึ่ง Myrdal เรียกแนวคิดแบบนี้ว่า *Equality Doctrine*) แต่สำหรับเศรษฐศาสตร์ภูมิภาค เรายอมรับกันว่าระบบเศรษฐกิจมักถูกกำหนดคุณสมบัติด้วยความไม่สมบูรณ์ของการแข่งขันหลายอย่าง และตัวของระยะทางเองก็ทำหน้าที่เสมือนเป็นเครื่องมือของการผูกขาดอย่างหนึ่งเหมือนกัน นอกจากนี้ในการเคลื่อนย้ายปัจจัยการผลิตจะต้องเผชิญกับอุปสรรคทั้งทางด้านเศรษฐศาสตร์และทางด้านที่มีเศรษฐศาสตร์ที่คอยขัดขวางการเคลื่อนย้ายอยู่ พลังของตลาดเพียงอย่างเดียวไม่อาจที่จะก่อให้เกิดความเท่าเทียมกันของรายได้ต่อหัวระหว่างภูมิภาคได้เหมือนกับที่นักเศรษฐศาสตร์สำนักคลาสสิกทำมาไว้ อีกทั้งก็ไม่สามารถทำให้การจัดสรรทรัพยากรระหว่างพื้นที่ต่างๆ เป็นไปอย่างเหมาะสมที่สุดได้ แต่กลับปรากฏว่าระบบเศรษฐกิจแบบตลาดอาจนำไปสู่การอพยพออกอย่างมากรวมประชากรจากบริเวณบางแห่ง และอาจมีการกระจุกตัวกันอย่างมากรวมทรัพยากรที่จุดศูนย์กลาง ซึ่งมีจำนวนไม่ค่อนมากนัก⁷ การตระหนักถึงข้อบกพร่องของพลังตลาดนี้ ทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการวางแผนของระบบเศรษฐกิจ ในการกำหนดแบบแผนที่ตั้งของกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้เหมาะสมตามเป้าหมายที่จะทำให้เกิดความสมดุลระหว่างความมีประสิทธิภาพในการดำเนินการกับ ความเสมอภาคกันระหว่างภูมิภาค และระหว่างภาคเศรษฐกิจต่างๆ ในระบบ ดังนั้นในขณะที่ระบบเศรษฐกิจต่างๆ ทั่วโลก ไม่ว่าจะดำเนินไปตามแนวทางของลัทธิทุนนิยมหรือลัทธิสังคมนิยมก็ตาม ได้ให้ความสนใจอย่างมากต่อการวางแผนทางเศรษฐกิจดังที่เรารายกันคืนในปัจจุบัน

⁷ *ibid.*, p. 4

จึงทำให้นักเศรษฐศาสตร์ชาติต่าง ๆ ต้องหันมาให้ความสนใจกับคุณสมบัติทางด้านพื้นที่ให้มากขึ้นกว่าที่ผ่านมา

นอกเหนือจากข้อเท็จจริงทางวิชาการที่กล่าวมาข้างต้นนี้แล้ว ยังมีข้อเท็จจริงในทางปฏิบัติบางประการที่ทำให้การพัฒนาเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคไม่อาจตามทันการพัฒนาของเศรษฐศาสตร์สาขาอื่นๆ อาทิเช่น ในการเข้าแทรกแซงระบบธุรกิจของรัฐบาล ผู้มีอำนาจรับผิดชอบมักให้ความสนใจกับการเพิ่มระดับรายได้ประชาชาติ มากกว่าที่จะให้ความสนใจกับการแก้ไขปัญหาการกระจายรายได้ซึ่งไม่ค่อยเป็นขรรจรระหว่างภูมิภาคต่างๆในประเทศ และถึงแม้ว่ารัฐบาลของประเทศบางประเทศจะให้ความสนใจกับปัญหาต่างๆของภูมิภาค แต่ส่วนใหญ่แล้ว ก็มักจะจัดอันดับปัญหาในภูมิภาคให้มีความสำคัญน้อยกว่าปัญหาของประเทศโดยรวม ประกอบกับการเก็บรวบรวมข้อมูลทางสถิติต่างๆในระดับภูมิภาคเกือบไม่ได้รับความสนใจเอาเลยทีเดียว ยกตัวอย่างเช่น ข้อมูลเกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายของประชากรหรือหน่วยผลิตระหว่างภูมิภาคต่างๆในประเทศหนึ่งๆ มักจะถูกมองข้ามไปไม่เหมือนกับการเคลื่อนย้ายทรัพยากรระหว่างประเทศ ผลก็คือปัญหาของภูมิภาคส่วนใหญ่จึงมักไม่ค่อยดึงดูดความสนใจของรัฐบาลเท่าใดนัก เหตุผลเบื้องหลังก็คือ การขาดแคลนข้อมูลทางสถิติ ทำให้การเปลี่ยนแปลงของกิจกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างภูมิภาค และอาการที่สื่อถึงความตกต่ำหรือชะงักงันทางเศรษฐกิจของภูมิภาคหนึ่งๆ ไม่อาจดึงดูดความสนใจของผู้รับผิดชอบได้เท่าที่ควร จนกว่าปัญหาดังกล่าวจะรุนแรงจนไม่อาจทนต่อไปได้แล้ว (บางครั้งถึงกลับไม่อาจแก้ไขได้)

จากข้อเท็จจริงทั้งทางทฤษฎีและทางปฏิบัติที่กล่าวมาข้างต้น คงให้ภาพบางอย่างที่จะช่วยให้เราเข้าใจถึงความล่าช้าในการพัฒนาของเศรษฐศาสตร์สาขานี้ได้บ้างไม่มากนักน้อย และขอให้สังเกตด้วยว่า สาขาวิชาอื่นๆได้ให้ความสนใจกับปัญหาทางด้านพื้นที่ก่อนสาขาเศรษฐศาสตร์เสียอีก โดยนักวิชาการทางด้านภูมิศาสตร์ สังคมวิทยา ประชากรศาสตร์ และอีกหลายสาขาได้รวมตัวกันเพื่อทำการศึกษาปัญหาของภูมิภาค และให้ชื่อศาสตร์ดังกล่าวว่า *ภูมิภาคศาสตร์* (Regional Science) การมีพื้นฐานความรู้ในหลายๆด้านนี้เอง ช่วยทำให้มีความได้เปรียบอย่างมากในทางวิชาการ สำหรับการศึกษาดังปัญหาเกี่ยวกับที่ตั้งและภูมิภาคได้ดีกว่าการศึกษาด้วยพื้นฐานความรู้ทางเศรษฐศาสตร์เพียงอย่างเดียว ผู้ที่อาจถือได้ว่าเป็นผู้ริเริ่มคนหนึ่งของวิชาภูมิภาคศาสตร์ก็คือ Walter Isard ขอให้สังเกตว่า เนื้อหาสาระของวิชาเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคเป็นเพียงส่วนหนึ่งของวิชาภูมิภาคศาสตร์เท่านั้น หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เศรษฐศาสตร์ภูมิภาค

เป็นเพียงการศึกษาภูมิภาคศาสตร์ด้วยพื้นฐานความรู้ทางเศรษฐศาสตร์เท่านั้น⁸ ไม่ใช่วิชาที่แยกออกจากภูมิภาคศาสตร์อย่างเป็นทางการเป็นเอกเทศแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม ขอให้เข้าใจด้วยว่าการที่นักเศรษฐศาสตร์รุ่นก่อนๆ เลยไม่เอาใจใส่กับปัญหาเกี่ยวกับที่ตั้งหรือปัญหาภูมิภาคนั้น ไม่ได้หมายความว่าเนื้อหาสาระของวิชาดังกล่าวไม่มีความสำคัญ แต่เป็นเพราะนักเศรษฐศาสตร์รุ่นก่อนๆ ฝังหัวอยู่กับแนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์ของสำนักคลาสสิก ซึ่งมีข้อสมมุติและสมมุติฐานที่เป็นอุปสรรคอย่างมากต่อการพัฒนาเศรษฐศาสตร์สาขาใหม่ และยังประกอบเข้ากันความสามารถที่จะถึงการวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับที่ตั้ง ด้วยการใช้นิเทศน์ในการวิเคราะห์แบบอื่นๆ แทนที่ตั้งที่ได้กล่าวมาข้างต้น จึงทำให้ดูเหมือนว่าเศรษฐศาสตร์สาขาใหม่ไม่ค่อยมีความสำคัญนัก ส่วนการที่เศรษฐศาสตร์ภูมิภาคได้รับความสนใจมากขึ้นในปัจจุบัน ก็เป็นเพราะประเทศต่างๆ ในโลกเริ่มให้ความสำคัญต่อการวางแผนทางเศรษฐกิจ ทำให้พบว่าแนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์แบบเก่าๆ ไม่เพียงพอและไม่อาจนำมาใช้ปฏิบัติได้ดีเท่าที่ควร ประกอบกับการตระหนักถึงความสำคัญของภูมิภาคต่างๆ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นประเทศหนึ่งๆ โดยแต่ละภูมิภาคเป็นทั้งแหล่งผลิตและตลาดบริโภคที่จะให้ผลผลิตและมีการบริโภค ซึ่งเมื่อรวมเข้าด้วยกันแล้วก็เป็นรายได้ประชาชาติของประเทศโดยส่วนรวม ดังนั้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของภูมิภาคก็เปรียบเสมือนกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศเอง หรือเราอาจจะกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ภูมิภาคต่างๆ คือแหล่งผลิตและตลาดบริโภคที่มีผลต่อความก้าวหน้าของระบบเศรษฐกิจของประเทศนั่นเอง อีกทั้งปัญหาที่ตั้งโดยตัวของมันเองก็เป็นสิ่งที่น่าสนใจและควรศึกษาอยู่ไม่น้อยด้วย ประกอบกับความไม่เท่าเทียมกันระหว่างภูมิภาคกลายเป็นปัญหาใหญ่ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองจึงจึงคุณให้นักวิชาการให้ความสำคัญเกี่ยวกับสถานที่ตั้งมากขึ้นเรื่อยๆ

คำนิยามของเศรษฐศาสตร์ภูมิภาค (Definition)

โดยที่เศรษฐศาสตร์ภูมิภาคเป็นส่วนหนึ่งของวิชาภูมิภาคนศาสตร์ ซึ่งนักวิชาการสาขาเศรษฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ สังคมวิทยา ประชากรศาสตร์ และแม้แต่วรรณคดี ได้ร่วมมือกันเพื่อบ่งชี้ที่จะวิเคราะห์ถึงปัญหาต่างๆ ของภูมิภาค ในทางปฏิบัติการแบ่งภูมิภาคศาสตร์ออกเป็นส่วนๆ ตามพื้นที่

⁸ Vinod Dubey, "The Definition of Regional Economics", *Journal of Regional Science*, V, No.2 (1964) : 26

⁹ Richardson, *Regional Economics*, 1976 ed., p.5

ฐานของสาขาวิชาที่ใช้ในการวิเคราะห์นั้นไม่อาจเป็นไปได้ ทั้งนี้เพราะจะต้องมีการเหลื่อมล้ำกันของเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ ดังนั้นเราจึงจำเป็นต้องถือว่าเศรษฐศาสตร์เป็นเพียงพื้นฐานของการพิจารณาเท่านั้น และไม่อาจสมบูรณ์ในตัวเองโดยไม่ต้องอาศัยความช่วยเหลือของความรู้ในสาขาวิชาอื่นได้ ดังนั้นการนิยามความหมายของเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคจึงเป็นสิ่งที่ค่อนข้างยากลำบากอย่างมาก ประกอบกับการที่เศรษฐศาสตร์ภูมิภาคเป็นสาขาวิชาที่ค่อนข้างใหม่เมื่อเปรียบเทียบกับเศรษฐศาสตร์สาขาอื่นๆ จึงทำให้คำนิยามที่นักเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคหลายท่านเสนอขึ้นมา ยังไม่อาจถือเป็นคำนิยามที่เหมาะสมและสมบูรณ์ที่สุดได้ ในตอนนี้เราจะพิจารณาคำนิยามสำหรับเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคบางอันเพื่อหาคำนิยามที่อาจถือได้ว่าดีที่สุดเท่าที่มีอยู่ในปัจจุบัน แต่ไม่ได้หมายความว่าจะต้องเป็นคำนิยามที่สมบูรณ์ที่สุดแต่อย่างใด

มีผู้เสนอว่า เราอาจนิยามเศรษฐศาสตร์ภูมิภาค โดยถือว่าการรวมกันเข้าเป็นเนื้อหาวิชาเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคนั้นสามารถที่จะแยกออกจากเนื้อหาของภูมิภาคศาสตร์อย่างเป็นเอกเทศได้ ดังนั้นการรวบรวมเอาปัญหาเหล่านี้เข้าไว้ด้วยกันจึงอาจใช้เสมือนเป็นคำนิยามของเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคได้ แต่อย่างไรก็ตาม ได้มีผู้วิจารณ์ว่าการรวบรวมปัญหาค้างๆที่ต้องวิเคราะห์เช่นนั้น ไม่อาจใช้เป็นคำนิยามของเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคได้คืบคั้น แม้ว่าในทางปฏิบัติเราอาจรวบรวมเอาปัญหาค้างๆที่อยู่ในขอบเขตการศึกษาเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคเข้าไว้ด้วยกันได้ แต่การกระทำดังกล่าวจะต้องประสบกับข้อบกพร่องอย่างมากมาย ประการแรกสุดคือ โดยธรรมชาติของการกระทำดังกล่าวจะไม่มีทางเสร็จสมบูรณ์ได้เลยเพราะจะมีปัญหาใหม่ๆเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ทำให้ต้องคอยเพิ่มปัญหาใหม่ๆเหล่านั้นเข้าไปในคำนิยาม ซึ่งจะมีความยากลำบากในทางปฏิบัติมากขึ้นเรื่อยๆ นอกจากนี้ การนิยามเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคด้วยการรวบรวมปัญหาเข้าด้วยกันแบบนี้จะมีข้อบกพร่องทางตรรกศาสตร์อยู่ประการหนึ่งคือ อาจทำให้เข้าใจว่าปัญหาของภูมิภาคที่ไม่ปรากฏอยู่ในคำนิยามดังกล่าวไม่ได้เป็นปัญหาทางเศรษฐศาสตร์? ซึ่ง Robbins เคยวิจารณ์ว่าโดยข้อเท็จจริงแล้ว เศรษฐศาสตร์ภูมิภาคไม่ใช่การศึกษาปัญหาทางเศรษฐศาสตร์ของภูมิภาคเท่านั้น แต่เป็นการศึกษาปัญหาของภูมิภาคทุกๆปัญหาด้วยทัศนะทางเศรษฐศาสตร์มากกว่า¹⁰

Lefebvre มีความเห็นว่าเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคเป็นเศรษฐศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวข้องกับ การแยกออกจากกันของที่ตั้ง (spatial separation) ของกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ดังนั้นจึงเห็นว่าเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคควรเป็นการศึกษาเกี่ยวกับการเลือกที่ตั้งที่เหมาะสม การกระจุกตัวของ

¹⁰ L. Robbins, *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science*, (London : Macmillan & Co. Ltd., 1932), Chap. 1

หน่วยผลิตที่จุดใดจุดหนึ่งบนพื้นที่ การอพยพของแรงงานอย่างมากในบางขณะ แบบแผนการตั้งถิ่นฐานของมนุษยชาติ การพัฒนาทรัพยากรระหว่างภูมิภาคและภายในภูมิภาค การพัฒนาข่ายการขนส่ง และปัญหาอื่นๆของการปรับตัวทางสังคมเศรษฐกิจในโลกที่มีความแตกต่างระหว่างพื้นที่เหล่านี้¹¹ เป็นที่น่าเสียดายที่มโนภาพเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคของ Lefebier นี้มุ่งสนใจอยู่เฉพาะที่ปัญหาของการเลือกที่ตั้ง แต่ในข้อเท็จจริง เศรษฐศาสตร์ภูมิภาคสนใจศึกษามากกว่าแค่การเลือกที่ตั้งเท่านั้น ดังนั้นคำนิยามทำนองนี้จึงไม่อาจถือว่าสมบูรณ์ได้ นอกจากนี้คำนิยามดังกล่าวยังมีข้อบกพร่องทางตรรกศาสตร์อยู่ประการหนึ่งคือ การแยกออกจากกันของที่ตั้งเป็นสิ่งจำเป็นก็จริง แต่ไม่ใช่เงื่อนไขที่เพียงพอที่จะก่อให้เกิดปัญหาต่างๆซึ่งศึกษาอยู่ในวิชาเศรษฐศาสตร์ภูมิภาค โดยเราอาจจะลองพิจารณาได้จากเหตุการณ์หรือกรณีที่สมมุติว่า ทรัพยากร ผลผลิต และการบริโภค มีการกระจายตัวอย่างสม่ำเสมอและเป็นเอกกรูป (uniform) ทั่วทั้งบริเวณที่ต่อเนื่องกันหนึ่งๆ และสมมุติต่อไปอีกว่าไม่มีการไม่อาจแบ่งแยกได้ (indivisibility) ของปัจจัยการผลิต หรือสินค้าและบริการปรากฏอยู่ ด้วยข้อสมมุติสองประการนี้ เราจะเห็นได้ว่าแม้จะมีการแยกออกจากกันทางด้านที่ตั้ง แต่ภูมิภาคที่เรากำลังศึกษาอยู่จะไม่มีปัญหาใดๆทั้งสิ้น เพราะทุกๆกิจการสามารถแสวงหาสิ่งที่ตนเองต้องการ (ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยการผลิตหรือตลาด) ได้จากที่ตั้งที่กิจการนั้นๆตั้งอยู่ ซึ่งก็หมายความว่าคำนิยามในทำนองนี้ของ Lefebier จึงยังไม่อาจถือว่าถูกต้องสมบูรณ์ได้

นอกจากนี้ ยังมีนักเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคบางท่านได้เสนอคำนิยามของเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคในทำนองเดียวกับคำนิยามของ Lefebier แต่ในรูปแบบและคำศัพท์ที่แตกต่างกัน โดยเสนอว่าเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคเป็นเศรษฐศาสตร์ที่เกี่ยวข้องอยู่กับการไม่สามารถเคลื่อนย้ายทรัพยากร ซึ่ง Meyer ได้พูดถึงคำนิยามนี้ว่า มีความถูกต้องที่พอเชื่อถือได้ แม้ว่าจะให้ความเข้าใจและอธิบายเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคได้ไม่เต็มທີ່ก็ตาม¹² อย่างไรก็ตามเป็นที่เข้าใจกันว่า การไม่สามารถเคลื่อนย้ายทรัพยากรระหว่างอุตสาหกรรมสองประเภทซึ่งตั้งอยู่ในละแวกเดียวกัน หรือระหว่างการใช้ทรัพยากรนั้นๆสองประเภทในโรงงานเดียวกัน ข้อมไม่อาจถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคได้ ดังนั้น Meyer จึงเสนอว่า ทางที่ดีแล้วควรจะนิยามเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคว่าเป็นเศรษฐศาสตร์ที่เกี่ยวข้องอยู่กับการไม่สามารถเคลื่อนย้ายทรัพยากรระหว่างภูมิภาค (พื้นที่) อย่างไรก็ตาม การปรับปรุงเพียงเล็กน้อยนี้ก็อาจแก้ไขข้อบกพร่องของคำนิยามในลักษณะของการ

¹¹ L. Lefebier, *Allocation in Space*, (Amsterdam : North-Holland Publishing Co., 1959), p. 1

¹² J.R Meyer, "Regional Economics : A Survey," *American Economic Review* LIII (1963) : 25

ไม่สามารถเคลื่อนย้ายทรัพยากรออกไปได้ ขอให้ตระหนักไว้ด้วยว่า การไม่สามารถเคลื่อนย้ายทรัพยากรกับการแยกออกจากกันของที่ตั้งมีความหมายในทำนองที่คล้ายคลึงกัน (อย่างน้อยที่สุด ในส่วนของผลกระทบของมันที่มีต่อปัญหาของภูมิภาค) เพียงแต่อยู่ในรูปแบบที่แตกต่างกันเท่านั้น ดังนั้นข้อบกพร่องของคำนิยามตามแนวความคิดของ Lefebvre ก็ยังคงปรากฏอยู่ในคำนิยามอันหลังนี้ ทั้งนี้เพราะการไม่สามารถเคลื่อนย้ายทรัพยากรระหว่างภูมิภาค โดยตัวของมันเอง ไม่เพียงพอที่จะก่อให้เกิดปัญหาของเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคขึ้นมาได้ แต่จะมีนัยสำคัญก็ต่อเมื่อพิจารณาควบคู่ไปกับข้อเท็จจริงที่ว่า ทรัพยากรของโลกมักมีการกระจายอย่างไม่สม่ำเสมอและไม่เป็นเอกรูปทั่วทั้งบริเวณ เพราะถ้าเราสมมุติว่า ทรัพยากร ผลผลิต และตลาด มีการกระจายอย่างเป็นเอกรูปทั่วทั้งบริเวณ และไม่มีการไม่อาจแบ่งแยกได้ของปัจจัยการผลิตหรือผลผลิต ปรากฏอยู่แล้ว การที่ทรัพยากรไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้จะไม่มีมีความหมายใดๆเลยต่อปัญหาของเศรษฐศาสตร์ภูมิภาค เนื่องจากทุกๆกิจการสามารถแสวงหาสิ่งที่ตนเองต้องการได้จากที่ตั้งของตนเอง ดังนั้นคำนิยามของเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคจึงไม่อาจกำหนดได้อย่างง่ายๆ ให้อธิบายประเด็นของการไม่สามารถเคลื่อนย้ายทรัพยากรเพียงอย่างเดียวได้

ถึงตอนนี้เชื่อได้ว่า เราพอมีแนวทางที่จะนิยามเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคให้สมบูรณ์กว่าคำนิยามที่กล่าวมาข้างต้นได้ ด้วยการตระหนักถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับมนุษยชาติสามประการ ซึ่งประกอบไปด้วย ประการแรก กิจกรรมของมนุษย์และสิ่งที่ควบคู่อยู่กับกิจกรรมมนุษย์จำเป็นต้องใช้พื้นที่ ทรัพยากร ตลาด และผลผลิต ซึ่งไม่ได้ตั้งอยู่ที่จุดในจินตนาการอันไม่มีมิติความยาวและความกว้างใดๆเหมือนกับที่นักเศรษฐศาสตร์รุ่นก่อนๆมักสมมุติเอาไว้ แต่โดยข้อเท็จจริงแล้ว สิ่งต่างๆเหล่านี้มีการแยกออกจากกันของที่ตั้ง ประการที่สอง ทรัพยากร ทั้งในแง่ของการผลิตและการบริโภค ไม่ได้กระจายอย่างสม่ำเสมอและเป็นเอกรูปทั่วทั้งบริเวณที่กำลังพิจารณา ประการที่สาม แม้ว่าจุดมุ่งหมายของกิจกรรมมนุษย์จะมีอยู่อย่างมากมาย แต่ทรัพยากรที่จะช่วยให้บรรลุจุดมุ่งหมายเหล่านั้นกลับมีอยู่อย่างจำกัด และสามารถนำไปใช้ได้หลายๆทาง หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ จะมีปัญหาทางเศรษฐศาสตร์ที่เกี่ยวกับการจัดสรรปันส่วนทรัพยากรที่หายากต่างๆเกิดขึ้น ดังนั้นคำนิยามเศรษฐศาสตร์ภูมิภาค อย่างน้อยที่สุด จะต้องประกอบไปด้วยเงื่อนไขพื้นฐานทั้งสามประการนี้จึงจะถือได้ว่าสมบูรณ์ ซึ่งก็คือ คำนิยามของเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคควรจะประกอบด้วย การแยกออกจากกันของที่ตั้ง การกระจายของทรัพยากรที่ไม่สม่ำเสมอ การเคลื่อนย้ายทรัพยากรที่ไม่ค่อยสมบูรณ์นัก และความจำเป็นที่จะต้องประหยัดในการใช้ทรัพยากร

จากการพิจารณาคำนิยามของเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคต่างๆที่กล่าวมาข้างต้น เราพอที่จะสรุปได้ว่า สำหรับในตอนนี้ คำนิยามที่อาจถือได้ว่าดีที่สุดคือ เศรษฐศาสตร์ภูมิภาคเป็นการศึกษาด้วยการพิจารณาจากทัศนะทางเศรษฐศาสตร์ถึง ความแตกต่างและความสัมพันธ์ของบริเวณต่างๆที่มีทรัพยากรกระจุกกระจายอยู่ไม่เท่าเทียมกัน อีกทั้งการเคลื่อนย้ายของทรัพยากรก็เป็นไปอย่างไม่สมบูรณ์ (โดยมุ่งเน้นความสนใจไปที่การวางแผนลงทุนทุนสังคม เพื่อบรรเทาปัญหาที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์ดังกล่าว)¹³

แนวทางการวิเคราะห์ภูมิภาคและสถานที่ตั้ง

มีแนวทางที่จะวิเคราะห์ถึงนัยสำคัญทางเศรษฐกิจของมิติแห่งพื้นที่ที่อยู่อย่างน้อยที่สุดสามแนวทาง โดยสองแนวทางแรกพิจารณาตัวแปรระยะทางเสมือนหนึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด ส่วนแนวทางที่สามเพียงพิจารณาปัจจัยระยะทางอย่างเป็นทางการเท่านั้น แนวทางวิเคราะห์แบบแรกสุดเป็นการวิเคราะห์ที่สมมุติว่า ที่ตั้งของประชากร อุตสาหกรรม และทรัพยากรถูกกำหนดมาให้ว่าคงที่ เช่นเดียวกับช่องทางของการขนส่ง จากข้อสมมุติดังกล่าวมีผลทำให้การพิจารณาเกี่ยวกับพื้นที่มีสภาพเสมือนความเสียด (friction) ของกระแสการไหลของสินค้าระหว่างจุดที่ตั้งที่เหล่านั้นโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตัวแบบของการวิเคราะห์ประเภทนี้มักจะเกี่ยวข้องอยู่กับการกำหนดแบบแผนดุลยภาพของกระแสการไหลของสินค้ากับความสัมพันธ์ด้านราคา ความเสียดของพื้นที่ซึ่งวัดโดยต้นทุนค่าเคลื่อนย้าย จะเป็นตัวจำกัดการติดต่อกันระหว่างพื้นที่ และแม้ว่าต้นทุนค่าเคลื่อนย้ายจะถูกกระทบโดยตัวแปรอื่นๆ อาทิเช่น ปริมาณและน้ำหนักของสินค้าที่เคลื่อนย้าย ความหนาแน่นของการจราจรบนเส้นทางที่เคลื่อนย้าย ฯลฯ ก็ตาม แต่ต้นทุนค่าเคลื่อนย้ายดังกล่าวจะแปรผันโดยตรงกับระยะทาง (แม้ว่าจะไม่ได้เป็นส่วนที่คงที่ก็ตาม) เนื่องจากต้นทุนค่าเคลื่อนย้ายจำกัดความสามารถของผลิตภัณฑ์ซึ่งผลิตในที่ตั้งหนึ่งๆ ในอันที่จะแข่งขันกับผลิตภัณฑ์ซึ่งผลิตในท้องถิ่นที่ตั้งอีกแห่งหนึ่ง ดังนั้นเราอาจกล่าวอย่างกว้างๆได้ว่า กระแสการไหลของสินค้าจะแปรผกผันกับระยะทาง ทฤษฎีที่มีแนวทางการวิเคราะห์แบบนี้พิจารณาถึงเศรษฐศาสตร์พื้นที่หรือเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคได้สอดคล้องกับความเป็นจริงในแง่ที่ได้ตระหนักถึงการมีอยู่ของพื้นที่ (ไม่ใช่จุดใดจุดหนึ่งในจินตนาการ) และผลกระทบของระยะทางต่อความสัมพันธ์ทางเศรษฐศาสตร์ระหว่างบริเวณที่มีความแตกต่างกันในระบบเศรษฐกิจหนึ่งๆ ซึ่งเป็นแนวทางการวิเคราะห์ที่แตกต่างอย่างเห็นได้ชัดจากแนวทางการวิเคราะห์ถึงดุลยภาพต่างๆ ไปของ

¹³ Dnbey, "The Definition of Regional Economies," p.29

Walrus นักเศรษฐศาสตร์สำนักคลาสสิกที่สมมุติว่า ระบบเศรษฐกิจตั้งอยู่บนจุดใดจุดหนึ่งซึ่งปราศจากคุณลักษณะทางด้านพื้นที่เลย อีกทั้งยังแตกต่างจากแนวทางการวิเคราะห์ถึงดุลยภาพส่วนรวมทั่วไปของ Keynes ซึ่งเมื่อนำเอาทฤษฎีของเขาไปประยุกต์ใช้กับภูมิภาคแล้วเปรียบเทียบเหมือนว่า เราได้แบ่งระบบเศรษฐกิจของประเทศออกเป็นภาคเศรษฐกิจหลายๆภาค โดยแต่ละภาคไม่มีความเกี่ยวข้องกันทางภูมิศาสตร์กับภาคอื่นๆเลย¹⁴ ดังนั้นแนวทางการวิเคราะห์แบบนี้จึงเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับพื้นที่ได้บางส่วน ซึ่งเป็นประเด็นที่ทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ทั่วไปได้ละเลยไม่ใส่ใจพิจารณาอยู่เป็นเวลานาน แต่ถึงกระนั้นก็เป็นที่น่าเสียดายว่า แนวทางการวิเคราะห์แบบนี้ไม่อาจนำไปสู่การวิเคราะห์ถึงดุลยภาพทั่วไปของระบบเศรษฐกิจเลย ทั้งนี้เหตุผลที่สำคัญก็คือ การที่แนวทางการวิเคราะห์แบบนี้ถือว่า ที่ตั้งของกิจกรรมถูกกำหนดมาให้เสมือนหนึ่งเป็นข้อมูลของการวิเคราะห์แทนที่จะได้รับการกำหนดอยู่ภายในตัวแบบ หรือพูดง่ายก็คือ แนวทางการวิเคราะห์แบบแรกนี้ถือว่า ที่ตั้งของกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นตัวแปรภายนอกไม่ใช่ตัวแปรภายใน

แนวทางการวิเคราะห์แบบที่สองได้รวมเอาการกำหนดโครงสร้างด้านที่ตั้ง (spatial structure) ของกิจกรรมทางเศรษฐกิจไว้ให้อยู่ภายในแบบจำลองของการวิเคราะห์ด้วย (ซึ่งผิดกับแนวทางการวิเคราะห์แบบแรก ที่ถือว่าโครงสร้างที่ตั้งเป็นสิ่งที่กำหนดมาให้) ตัวอย่างการวิเคราะห์แบบนี้ก็คือ ทฤษฎีการเลือกที่ตั้งทั่วไป ซึ่งจะว่าไปแล้ว ก็คือการนำเอาระบบการวิเคราะห์ของ Walrus มาประยุกต์ใช้กับระบบเศรษฐกิจที่มีระยะทางเป็นตัวแปรตัวหนึ่งเหมือนกับตัวแปรอื่นๆนั่นเอง การวิเคราะห์แบบนี้มักเกี่ยวข้องกับคำถามประเภทที่ว่า ทำไมเอกชนจึงเลือกที่อยู่อาศัยและที่ทำงานที่สถานที่ตั้งเฉพาะแห่ง? ทำไมโรงงานหรือหน่วยบริการจึงดำเนินการอยู่ที่ตั้งหนึ่งๆแทนที่จะเป็นที่อื่น? นอกจากนี้ยังพยายามอธิบายถึงกระแสการไหลของสินค้าระหว่างสถานที่ตั้งต่างๆ ซึ่งต่อมาก็กลายเป็นพื้นฐานสำหรับทฤษฎีการค้าระหว่างภูมิภาค แนวทางการวิเคราะห์ปัญหาแบบที่ใช้สถานที่ตั้งของกิจกรรมเป็นแกนนำการวิเคราะห์นี้ มุ่งเน้นความสนใจไปที่ความแตกต่างระหว่างพื้นที่ กล่าวคือคำนึงถึงข้อเท็จจริงที่ว่า การผลิต การบริโภค และประชากรมีการกระจายที่ไม่สม่ำเสมอและไม่เป็นเอกรูปทั่วทั้งระบบเศรษฐกิจ อีกทั้งความพอใจทางด้านที่ตั้ง (space preference) ทำให้ประชากรจำนวนมากกระจุกตัวอยู่รวมกัน นอกจากนี้การประหยัดจากขนาด (economies of scale) และข้อได้เปรียบหรือการ

¹⁴ Richardson, *Regional Economics*, 1976 ed., p.6

ประหยัดจากการรวมตัวกัน (economies of agglomeration) แบบอื่นๆ จะยิ่งส่งผลให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจกระจุกตัวกันมากขึ้นในศูนย์กลางที่มีจำนวนค่อนข้างจำกัด ซึ่งก็ทำให้เมืองกลายเป็นสิ่งที่ควรศึกษาและน่าสนใจ เพราะเป็นแหล่งที่ประชากรและกิจกรรมทางเศรษฐกิจกระจุกตัวกันอย่างสูง แต่อย่างไรก็ตาม ในขณะที่เดียวกันกิจกรรมทางเศรษฐกิจบางประเภทกลับมีแนวโน้มที่กระจายออกห่างจากกัน (dispersion) ทั้งนี้เพื่อแสวงหาผลประโยชน์จากการที่ทรัพยากรมีการกระจายที่เป็นไปอย่างไม่สม่ำเสมอทางภูมิศาสตร์ หรือเพื่อหลีกเลี่ยงต้นทุนความคับคั่ง (congestion cost) และลดต้นทุนค่าเคลื่อนย้ายให้เหลือต่ำที่สุด ด้วยการให้บริการแก่อาณาเขตตลาดขนาดเล็กๆ แทนที่จะพยายามให้บริการอาณาเขตตลาดขนาดใหญ่ที่มีปริมาณธุรกิจสูง ซึ่งมีต้นทุนความคับคั่งและต้นทุนค่าเคลื่อนย้ายสูง อย่างไรก็ตาม เราอาจกล่าวได้ตรงกันว่า การถ่วงดุลกันระหว่างแรงดึงดูดที่ทำให้กิจกรรมกระจุกตัวกัน กับ แรงผลักดันที่ทำให้กิจกรรมกระจายห่างจากกัน จะเป็นตัวกำหนดโครงสร้างการเลือกตั้งของระบบเศรษฐกิจ และจากโครงสร้างที่ได้มานี้ จะช่วยให้เราสามารถสืบสาวกลึกลายแบบแผนกระแสการไหลของสินค้า บริการหรือวัตถุดิบที่เหมาะสมได้ง่ายขึ้น

แนวทางการวิเคราะห์แบบที่สาม มุ่งให้ความสนใจไปที่ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างภูมิภาคต่างๆในระบบเศรษฐกิจของประเทศ เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้ว่าการวิเคราะห์ตามแนวทางนี้จะคำนึงถึงปัจจัยทางภูมิศาสตร์อยู่เป็นนัยๆ ในแง่ที่ว่าภูมิภาคถูกกำหนดขอบเขตอาณาเขตที่แน่นอนเอาไว้ แต่ตัวแปรระยะทางมักจะไม่ได้รับการพิจารณาเลย โดยภูมิภาคต่างๆถูกถือเสมือนเป็นระบบเศรษฐกิจที่ประกอบไปด้วยภาคเศรษฐกิจหลายๆภาค แต่เนื่องจากต้นทุนค่าเคลื่อนย้ายและองค์ประกอบทางระยะทางอื่นๆ ถูกพิจารณาว่ามีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ระหว่างภูมิภาคเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ดังนั้นระบบของภูมิภาคจึงถือเสมือนเป็นกลุ่มของจุดต่างๆที่แยกห่างจากกันทางพื้นที่เท่านั้น การที่แนวทางการวิเคราะห์แบบนี้ไม่ให้ความสนใจต่อปัจจัยทางด้านที่ตั้ง และประกอบกับปัญหาหลักของการวิเคราะห์แบบนี้คือ การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของภูมิภาค การผันผวนทางเศรษฐกิจ นโยบายความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และทฤษฎีการกำหนดรายได้ ดังนั้นเราจึงอาจถือได้ว่า แนวทางการวิเคราะห์แบบนี้ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคในระดับมหภาค¹⁵ นั่นเอง แนวทางการวิเคราะห์แบบนี้อาจกระทำได้ง่ายๆ โดย

¹⁵ *ibid.*, p.7.

การแบ่งขอยแบบจำลองรายได้ประชาชาติและการเจริญเติบโตของประเทศลงสู่ระดับของภูมิภาค เพราะภูมิภาคแต่ละภูมิภาคอาจถือได้ว่าเป็นระบบเศรษฐกิจแบบเบ็ดเสร็จหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม แนวทางการวิเคราะห์ทั้งสามแบบนี้มีการเหลื่อมล้ำกันอยู่บ้าง อาทิเช่น แนวทางการวิเคราะห์แบบที่สองจะช่วยสนับสนุนแนวทางการวิเคราะห์แบบแรก โดยขอมให้มีการเปลี่ยนแปลงสถานที่ตั้งของกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้ นอกจากนี้แนวทางการวิเคราะห์แบบที่สามซึ่งไม่ค่อยคำนึงถึงปัจจัยระยะทางเท่าใดนัก แต่กลับมุ่งสนใจอยู่ที่การวิเคราะห์ระดับมหภาคของภูมิภาค อาจจะเป็นที่ยอมรับมากขึ้นถ้าเราใช้แนวทางการวิเคราะห์สองแบบแรกเข้าช่วยในการศึกษา ซึ่งจะช่วยให้เราได้ภาพพจน์เกี่ยวกับปัญหาของเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคที่เด่นชัดขึ้น ดังนั้นจึงไม่อาจถือได้ว่า แนวทางการวิเคราะห์แบบใดแบบหนึ่งมีความเหมาะสมมากกว่าแบบอื่นๆที่เหลือ ทางที่ดีเราควรใช้แนวทางการวิเคราะห์ทั้งสามแบบควบคู่กัน

ปัญหาพื้นฐานของภูมิภาค (THREE FOUNDATION STONES)

จากการพิจารณาถึงเบื้องหลังของแบบแผนที่สลบซับซ้อนในการเลือกที่ตั้งของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และปัญหาสำคัญของเศรษฐศาสตร์ภูมิภาค พบว่าส่วนใหญ่เกิดจากปัญหาพื้นฐานสามประการ ซึ่งเป็นประเด็นที่ประกอบเข้าเป็นคำนิยามของเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ในตอนนี้เราจะนำมาแยกย่อยให้เห็นเด่นชัดขึ้น ซึ่งก็ประกอบไปด้วย

1. ความไม่สมบูรณ์ของการเคลื่อนย้ายปัจจัยการผลิต (imperfect factor mobility) หรือความได้เปรียบในด้านทรัพยากรธรรมชาติ (natural-resource advantage)
2. ความไม่สมบูรณ์ของการแบ่งแยกปัจจัยการผลิต (imperfect divisibility) หรือการประหยัดจากการรวมตัวกันทางพื้นที่ (economies of spatial concentration)
3. ความไม่สมบูรณ์ของการเคลื่อนย้ายสินค้าและบริการ (imperfect mobility of goods and services) หรือต้นทุนค่าเคลื่อนย้ายและต้นทุนการสื่อสารคมนาคม (costs of transport and communication)¹⁶

ความได้เปรียบในด้านทรัพยากรธรรมชาติเป็นคำอธิบายที่ง่ายที่สุด ที่ตำราทางภูมิศาสตร์มักใช้เพื่ออธิบายถึงสถานที่ตั้งของกิจกรรมหรือที่ตั้งของเมือง โดยให้อธิบายในทำนองว่า เหตุ

¹⁶ Hoover, *An Introduction to Regional Economics*, p. 4-5

ที่ข้าวปลูกมากในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นเพราะบริเวณดังกล่าวเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง ที่ดินมีแร่ธาตุอุดมสมบูรณ์ ประกอบกับมีอากาศที่เหมาะสม หรือการที่ขางพาราปลูกมากในแถบภาคใต้ของประเทศไทย ก็เพราะว่าภาคใต้อยู่ในเขตรมรมมีฝนตกชุกอยู่เกือบตลอดทั้งปี สภาพของดินเหมาะสมเพราะน้ำไม่ขังเหมาะสำหรับการปลูกขางพารา เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดนี้ก็หมายความว่า การกระจายตัวอย่างไม่เป็นเอกรูปของบรรยากาส ทรัพยากรธรรมชาติ ดิน ชั้นของหิน และคุณสมบัติทางธรรมชาติอื่นๆ ช่วยอธิบายถึงการเลือกที่ตั้งของกิจกรรมทางเศรษฐกิจประเภทที่ต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าวได้ และเนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติส่วนใหญ่ไม่อาจเคลื่อนย้ายจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งได้ตามอำเภอใจ หรือถ้าเคลื่อนย้ายได้ก็เป็นไปด้วยความยากลำบากและหรือต้องเสียต้นทุนในการเคลื่อนย้ายสูง ทำให้การเลือกที่ตั้งของกิจกรรมที่ต้องการทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นถูกจำกัดขอบเขตให้อยู่เฉพาะในบริเวณที่มีทรัพยากรนั้นๆเท่านั้น ไม่อาจเลือกไปตั้งอยู่ในที่อื่นๆได้ หรือถ้าเราจะกล่าวเป็นคำกล่าวทางเศรษฐศาสตร์ก็จะได้ว่า ความไม่สมบูรณ์ของการเคลื่อนย้ายปัจจัยการผลิตเป็นปัจจัยประการหนึ่งที่ก่อให้เกิดปัญหาในการเลือกที่ตั้งของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งผลกระทบประการหนึ่งที่เราเห็นได้เด่นชัดคือ ทำให้การเจริญเติบโตของแต่ละภูมิภาคไม่เท่าเทียมกัน

การประหยัดจากการรวมตัวกันทางพื้นที่ เป็นประเด็นที่กล่าวมาถึงมานานแล้ว นักเศรษฐศาสตร์สำนักคลาสสิก อย่างน้อย Adam Smith ก็ได้คำนึงถึงความสำคัญของการประหยัดจากขนาดที่มีต่อการดำเนินการของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยกล่าวว่าไว้ว่าการประหยัดจากขนาดจะมีผลต่อความสามารถขุดรูด และการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การประหยัดจากขนาดเป็นข้อได้เปรียบภายในหน่วยผลิตหนึ่งๆ หรือพูดง่าย ๆ ก็คือเป็นประเด็นของเศรษฐศาสตร์ระดับจุลภาค ส่วนในระดับมหภาคหรือความได้เปรียบของบริเวณหนึ่งๆที่มีเหนือกว่าบริเวณอื่นๆ เราเรียกว่า การประหยัดจากการรวมตัวกัน(ทางพื้นที่) ซึ่งเป็นความได้เปรียบที่เกิดขึ้นเนื่องจากมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลายๆชนิดรวมตัวอยู่ในบริเวณเดียวกัน โดยกิจกรรมเหล่านั้นสนับสนุนซึ่งกันและกัน แต่ความได้เปรียบดังกล่าวนี้ก็เหมือนกับทรัพยากรธรรมชาติตรงที่มีการเคลื่อนย้ายที่ไม่สมบูรณ์ ดังนั้นก็หมายความว่า กิจกรรมที่ต้องการการประหยัดจากการรวมตัวกันจำเป็นต้องเลือกที่ตั้งกิจกรรมของตนในสถานที่ที่มีการประหยัดจากการรวมตัวกันปรากฏอยู่ เพราะไม่อาจแบ่งแยกเอาความได้เปรียบดังกล่าวนี้ออกมาเป็นของตน แล้วนำติดตัวไปยังสถานที่ตั้งที่ตนเองต้องการได้ ซึ่งก็เป็นประเด็นที่เหมือนกับกรณีที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจไม่อาจแบ่งแยกความได้เปรียบของการประหยัดจากขนาดออกเป็นส่วนย่อยๆได้ เพื่อให้สามารถทำความเข้าใจกับ

ประเด็นพื้นฐานอันนี้ ขอให้พิจารณาตัวอย่างที่สมมุติว่า มีโรงงานผลิตรถยนต์แห่งหนึ่ง ซึ่งด้วยเครื่องจักรที่โรงงานมีอยู่ ประกอบกับการช่วยเหลือสนับสนุนการผลิตของหน่วยผลิต ซึ่งผลิตอุปกรณ์หรือชิ้นส่วนต่างๆที่จะประกอบกันเข้าเป็นรถยนต์ ที่ตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกันกับโรงงานผลิตรถยนต์ดังกล่าว ทำให้โรงงานผลิตรถยนต์แห่งนี้สามารถผลิตรถยนต์ได้วันละ 100 คัน ด้วยต้นทุนที่ต่ำเพียงพอที่จะทำให้โรงงานผลิตรถยนต์แห่งนี้สามารถอยู่รอด และมีกำไรตามที่คาดหวังไว้ได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ โรงงานแห่งนี้ดำเนินการผลิตอยู่โดยมีการประหยัดจากขนาด และการประหยัดจากการรวมตัวกัน ที่นี้สมมุติต่อไปว่า อาจจะช่วยเหตุผลกลใดก็ตามปรากฏว่า โรงงานผลิตรถยนต์ดังกล่าวต้องการแบ่งการผลิตของโรงงานออกเป็นสองส่วน โดยจะย้ายโรงงานส่วนหนึ่งไปตั้งในบริเวณอื่น (ขอให้สังเกตว่า ไม่ใช่เป็นการแบ่งโรงงานออกไปตามขั้นตอนการผลิต แต่เป็นการแบ่งโรงงานออกเป็นสองโรงงานที่มีขั้นตอนการผลิตที่สมบูรณ์ในทั้งสองโรงงาน) ซึ่งถ้าความได้เปรียบที่โรงงานดังกล่าวได้รับอยู่ ทั้งจากการประหยัดจากขนาดและการประหยัดจากการรวมตัวกัน สามารถแบ่งออกเป็นสองส่วนได้ ก็จะไม่มีปัญหาที่ต้องวิตกแต่ประการใด แต่โดยข้อเท็จจริงแล้ว เครื่องจักรกลในการผลิตและความได้เปรียบทั้งสองประการไม่สามารถแบ่งแยกได้ ดังนั้นการแบ่งโรงงานผลิตรถยนต์ดังกล่าวจึงไม่อาจกระทำได้นอกจากว่าจะยอมผลิตโดยมีต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น จากตัวอย่างที่ยกขึ้นมาแสดงไว้ข้างต้น ทำให้เห็นข้อเท็จจริงประการหนึ่งว่า ปัจจัยการผลิตและความได้เปรียบในการผลิตมีเสถียรอยู่เฉพาะในสถานที่บางแห่งเท่านั้น อีกทั้งการแบ่งแยกปัจจัยการผลิตและความได้เปรียบในการผลิตไม่อาจกระทำได้อย่างสมบูรณ์ ดังนั้นการเลือกที่ตั้งของกิจกรรมทางเศรษฐกิจบางอย่างจึงจำกัคอยู่ที่สถานที่ตั้งบางแห่งเท่านั้น ซึ่งมีผลทำให้การเจริญเติบโตของแต่ละภูมิภาคไม่อาจเท่าเทียมกันได้ โดยการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของภูมิภาคจะขึ้นอยู่กับปัจจัยการผลิต และความได้เปรียบในการผลิตที่ภูมิกษณณัณมีเสถียรอยู่

ต้นทุนค่าเคลื่อนย้ายสินค้า เป็นสิ่งสำคัญอย่างมากประการหนึ่งในการผลิตและการกระจายผลผลิต ทั้งนี้เพราะเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า สินค้าและบริการไม่อาจที่จะเคลื่อนย้ายโดยอิสระและอย่างทันทีทันใดได้ การเคลื่อนย้ายสินค้าและบริการหรือการติดต่อสื่อสารระหว่างกิจกรรมทางเศรษฐกิจ หมายถึงต้นทุนบางอย่างในแง่ของความพยายาม เวลา หรือเงินตรา และต้นทุนดังกล่าวนี้เองจะจำกัคขอบเขตความได้เปรียบจากการมีทรัพยากรธรรมชาติ และหรือการประหยัดจากการกระจุกตัวกันทางพื้นที่ของกิจกรรมทางเศรษฐกิจในบริเวณใดบริเวณหนึ่ง โดยที่ภูมิกษณณัณใดภูมิกษณณัณหนึ่งอาจมีความเหมาะสมในการผลิตอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของ

ทรัพยากรธรรมชาติ อีกทั้งยังเสนอการประหยัดจากการรวมตัวกันให้กับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ บางประเภทด้วย แต่ถ้าตลาดภายในท้องถิ่นสำหรับสินค้าหรือบริการที่ผลิตขึ้นมา นั้นมีขนาดไม่เพียงพอ และต้องส่งสินค้าหรือบริการดังกล่าวออกไปขายยังตลาดในภูมิภาคอื่นๆ ซึ่งแน่นอนที่ราคาสินค้าและบริการจะต้องสูงขึ้นตามต้นทุนค่าเคลื่อนย้ายสินค้าและบริการนั้นๆ ดังนั้นจึงเป็นไปได้ที่ภูมิภาคนั้นๆอาจจะไม่เหมาะสมสำหรับการผลิตสินค้าและบริการบางอย่าง ถ้าไม่มีตลาดภายในท้องถิ่นที่ใหญ่เพียงพอที่จะรองรับสินค้าและบริการนั้นๆ หรือจำเป็นต้องส่งไปขายยังตลาดที่อยู่ห่างไกลมากๆ แม้ว่าจะมีความได้เปรียบในการผลิตอยู่อย่างมากก็ตาม ปัญหาดังกล่าวนี้เกิดขึ้นเนื่องจากต้นทุนค่าเคลื่อนย้ายสินค้าและบริการ ซึ่งเราอาจเรียกว่า เป็นความไม่สมบูรณ์ของการเคลื่อนย้ายสินค้าและบริการนั่นเอง

เนื่องจากการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ส่วนใหญ่มีการกำหนดเงื่อนไข ข้อสมมุติ สมมุติฐาน ก่อนการวิเคราะห์ ดังนั้นแต่ละปัญหาจึงมีแนวทางการศึกษาที่แตกต่างกัน เพื่อให้ง่ายนักเศรษฐศาสตร์จึงมักแยกการศึกษาเป็น 2 ระดับ คือ ระดับจุลภาค (micro-economics) และ ระดับมหภาค (macro-economics) ในการศึกษาของเรา ก็จะกระทำในทำนองเดียวกัน

สรุป

ในบทนี้ เราได้กล่าวถึงความบกพร่องของแนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์ทั่วไป ที่มักจะขาดซึ่งมิติของพื้นที่ (spatial dimensions) ในการวิเคราะห์ปัญหาต่างๆทางเศรษฐกิจ ทำให้แนวทางการแก้ไขปัญหาที่เป็นผลตามมาไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร สาเหตุหลักมาจากการใช้ตัวแทน (proxy) ต่างๆ เช่น ระยะทาง เวลาที่สูญเสียไป ฯลฯ มาช่วยในการวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดจากมิติของพื้นที่ ซึ่งก็ไม่เพียงพอที่จะให้ภาพรวมของปัญหาทั้งหมด จนกระทั่งเกิดปัญหาในระบบเศรษฐกิจอย่างมากในช่วงทศวรรษที่ 1930 ที่มีภาวะเศรษฐกิจตกต่ำเกิดขึ้น ทำให้เริ่มเห็นความสำคัญของมิติของพื้นที่ และมีการพัฒนา ภูมิภาคศาสตร์ (Regional Science) ขึ้น โดยเศรษฐศาสตร์ภูมิภาค เป็นเพียงส่วนหนึ่งของวิชาดังกล่าว เนื่องจากเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคเป็นวิชาที่เกิดขึ้นใหม่ เมื่อเปรียบเทียบกับเศรษฐศาสตร์สาขาอื่นๆ ดังนั้นเราจึงพยายามหาคำนิยามที่เหมาะสม สำหรับแนวทางที่จะวิเคราะห์ภูมิภาคนั้น เราสามารถทำได้สามแนวทางด้วยกัน โดยแต่ละแนวทางจะส่งเสริมซึ่งกันและกัน ท้ายที่สุด เราได้เสนอถึงการมองปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในภูมิภาคว่า โดยพื้นฐานแล้ว เกิดจากความไม่สมบูรณ์สามประการด้วยกัน ซึ่งเป็นความไม่สมบูรณ์ที่มีที่มาจากมิติของพื้นที่ทั้งสิ้น

คำถามท้ายบท

1. จงอธิบายถึงเหตุผลที่ ทำไมทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ที่พัฒนามาในอดีตมักจะใช้ไม่ค่อยได้ผลนักในทางปฏิบัติ?
2. ทำไมเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคจึงพัฒนาลำช้ากว่าเศรษฐศาสตร์สาขาอื่นๆ?
3. คำนิยามที่เหมาะสมของเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคคืออะไร ควรครอบคลุมถึงอะไรบ้าง?
4. เรามีแนวทางในการวิเคราะห์ภูมิภาคและที่ตั้งอย่างไรบ้าง?
5. เชื่อกันว่า ปัญหาต่างๆที่เกิดในภูมิภาคนั้น มีที่มาจากความไม่สมบูรณ์สามประการ มีอะไรบ้าง? และก่อให้เกิดปัญหาได้อย่างไร?

หนังสืออ้างอิง

1. Dubey, Vinod. "The Definition of Regional Economics," *Journal of Regional Science* V.2 (1964) : 25-29
2. Hoover, Edgar M. *An Introduction to Regional Economics*, 2nd ed. New York: Alfred A. Knopf, Inc., 1975
3. Lefebvre, L. *Allocation in Space*, Amsterdam: North-Holland Publishing Co., 1959
4. Meyer, J.R. "Regional Economics: A Survey." *American Economic Review* LIII, (1963)
5. Nourse, Hugh O. *Regional Economics*, New York: Mc Craw-Hill Book Company, 1968
6. Richardson, Harry W. *Regional Economics*, London: Weidenfeld and Nicolson, 1976
7. Robbins, L. *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science*, London: Macmillan & Co. Ltd., 1932